

ovaj postulat ne može nametnuti, ali je on danas već dosegnut. Ispod tog nivoa ne bi se trebalo ići. Splitski je Arheološki muzej to, u proteklih dvadesetak godina i pokazao. Tu su, u prvom redu, ostvarenja u suradnji s Francuskom, Španjolskom, Italijom i Vatikanom.

Postoji, međutim, i model koji sam imao prilike primijeniti u vođenju projekta *Augusteum Narone*, koji je bio i u znanstvenom i u kulturnom segmentu, u institucionalnom smislu, izvorno isključivo projekt splitskog Arheološkog muzeja, ali koji je zahvaljujući kvalitetnim dogovorima s pojedinim znanstvenicima i njihovim institucijama, u publikacijskoj i u izložbenoj konačnici postao i hrvatski (budući da su uključeni i Zadar i Zagreb) i multilateralni međunarodni projekt (budući da su uključeni Velika Britanija, Španjolska, Italija i SAD). Stoga je, nadam se, dopušteno ukazati na rezultat koji je postignut, a da u impressumu publikacije i izložbe stoji samo *Split!*

Možda je na kraju potrebno reći riječ-dvije i o temi jezika, a u vezi s onim što smo prije rekli. Mnogi će danas reći, pa i u našoj struci, da je to irelevantno pitanje. Poznata mi je praksa iz jedne nam susjedne zemlje, koja – premda ljubomorno čuva svoju kulturu – u znanstvenim publikacijama nema obzira ove vrste. Moj je stav da se u humanističkim znanstvenim disciplinama pitanje nacionalnog jezika ne može zanemariti. Ono ne mora uvijek i svugdje biti tretirano na isti način, ali ne smije biti zanemareno. Pozvao bih se ponovno na naše publikacije, nastale i u bilateralnoj ili multilateralnoj međunarodnoj suradnji, pa i s velikim zemljama, koje nisu zaboravile hrvatski. Na različite, kako se urednicima učinilo najprikladnijim, načine su ga rabile: negdje na razini samo prijevoda naslova, negdje na razini opširnog sažetka, negdje na razini potpuno ravnopravnoj drugom jeziku.

Prema Braudelu linija koja spaja unutrašnje postaje u Zapadnoj i Srednjoj Europi, išla bi od Lyona, preko Ženeve, Basela, Ulma, Augsburga, Beča, Krakova i Lavova. Poslije svih otkrića 16. st., kad je definitivno stvorena moderna Europa, koja je dijelom zanemarila Sredozemlje i posve se okrenula novim morima i kontinentima, pa poslije svih tragedija 20. st., kad se nakon dvaju katastrofalnih svjetskih ratova Europa opet okreće sebi stvaranjem Europske unije (koja srećom uključuje zemlje s obiju strana prije spomenute linije od Lyona do Lavova), prilika je da se i u globalizaciji ponovno otkrije Sredozemlje. I hrvatski Jadran! I tu je naše mjesto (usp. E. Marin, *op. cit.*, p. 214 sq). I mjesto i uloga arheologije, čija se kolijevka nalazi na Mediteranu, ali koja svojom prirodom teži i pridonosi globalizaciji!

Zlatko Šešelj

Zašto klasično obrazovanje danas?

Kad govorimo o obrazovanju *in toto*, ili o nekoj njegovoj sastavnici, postaviti pitanje ZAŠTO? (zašto se obrazovati i odgajati, zašto se obrazovati i odgajati na određenom specifičnom – jezičnom, humanističkom, prirodoslovnom, umjetničkom – području) sasvim je legitimno, pa se takvo pitanje, uostalom, često i postavlja.

Prije no što se pokuša odgovoriti na ovo pitanje potrebno je točnije promotriti što ovo pitanje uistinu implicira.

Pitanje ZAŠTO? postavlja se zato da bi se objasnila KORIST od učenja općenito, pa onda i od učenja nekog područja ili posebnog predmeta. Korist od učenja poglavito je INDIVIDUALNA i prepoznaje se – nažalost – **tek nakon dugog prijednog puta učenja**. Stara grčka izreka da su korijeni učenja gorki a plodovi slatki samo je ilustracija ove pretpostavke. Mislim da je ova tvrdnja gotovo aksiomatska. Teško je, naime, pretpostaviti da učenik koji stupa u obrazovanje sa šest ili sedam godina ima **svijest** o koristi učenja. Ono prihvaća učenje kao tuđi prijedlog, kao nagovor ili kao prisilu, a svijest o koristi razvija se tek kasnije. Nerijetko se svijest o koristi što je stvara učenje nastala u zreloj životnoj dobi kad obrazovanost, stupanj usvojenosti znanja i vještina, u nečijem individualnom životu predstavlja prednost u odnosu na okolinu i kad osoba te prednosti postane svjesna. Riječ je ovdje, dakako, o skupu općih znanja, dok se korist od praktičnih znanja i vještina daje uvidjeti netom kako su naučene (od vještine ovladavanja video-igrama, naprimjer, pa do čitavog niza prvenstveno rukuotvornih vještina, no i komunikacijskih vještina; vladanje, bar elementarno, jezičnom komunikacijom u stranom svijetu može se odmah ocijeniti kao korisna vještina). Koje se vještine lako prepoznaju kao praktične i korisne, vidljivo je iz broja onih koji te vještine “prodaju” na tržištu (kompjuterski tečajevi, škole stranih jezika i sl.).

Korist od općih znanja praktički je vrlo mala. Od matematike, naprimjer, u svakodnevi je korisno vladati tek četirma nižim računskim operacijama, a od izuma džepnih računala i to je postalo nepotrebno; korist od biologije može se ogledati tek u svijesti o vrijednosti zdrave hrane, dok je vrijednost filozofije praktički nikakva. Korist od znanja i vještina tih područja/predmeta vidljiva je tek u razini viših kognitivnih procesa i korisni su tek kad ih se “stavi u funkciju” poglavito na tercijarnoj razini učenja odnosno u radu (i, nadajmo

se, u cjeloživotnom učenju) zrele dobi. Općim se znanjima bavi formalno obrazovanje, škole.

Stoga se korist od učenja prije svega uzima kao element u izboru učiti/ ne učiti tek od strane roditelja, a manje učenika.

Pitanje ZAŠTO? uz to se postavlja, zapravo, zajednici, jer je zajednica – kroz iskustvo i tradiciju, kroz sustav pokušaja i pogrešaka u svom dugotrajnom razvitku – oblikovala POTREBE za učenjem. Ako se, naime, neko područje/ predmet u dugoj perspektivi pokazalo individualno korisnim, kad je nastala kritična masta ljudi kojima su to znanje i te vještine koristili, onda je tu korist zajednica pretakala u POTREBU i ugrađivala u sistem. I najkraći pogled na razvitak suvremenih školskih sadržaja pokazuje upravo takav put.

Ad breviter informandum: matematika je, naprimjer, u školski kurikulum u Hrvatskoj stidljivo provirila tek oko 1880., te postala fakultativni predmet u gimnazijama, dok je službeni i obvezni predmet postala tek početkom 20. stoljeća!

Vratimo se sad na pitanje ZAŠTO UČITI KLASIČNE JEZIKE?

Kako sam ranije pokazao ovo se pitanje može promatrati iz dva kuta: iz kuta individualne koristi i kolektivne potrebe.

Korist od učenja klasičnih jezika vidim *prvenstveno* u ovome:

U svijetu praktički nesvladive količine informacija zadaća je obrazovnog sustava pomoći mladom čovjeku da stvori **mrežu bazičnih znanja i vještina koja će mu omogućiti da kritički selekcionira i efikasno obrađuje nove informacije, da ih uspješno stavlja u kontekst bitnih kulturnih i civilizacijskih parametara suvremenog života, te ih stvaralački koristi u životu i radu.** Ta mreža može biti gušća i rjeđa, finija i grublja, ovisno o tome iz kojih je sadržaja i kako oblikovanih sadržaja sazdana. **Klasični jezici** – kao i svi jezici – **postoje kao komunikacijsko sredstvo i posreduju jedan svijet koji je, doduše, nestao, ali koji je stvorio cijeli civilizacijsko-kulturološki obrazac koji danas baštinito u zapadnoj civilizaciji.** Oni su, dakle, **prenosioci bitnih spoznajnih iskustava, te temeljnih estetskih i etičkih vrijednosti koje danas oblikuju zapadni svijet.** Kako je neposredan uvid bolji od posrednog, a još bolji od nikakvog to klasični jezici bazičnu mrežu – o kojoj sam ranije govorio – čine sadržajnijom (gušćom) i slojevitijom (finijom). Učenik koji je naučio klasične jezike u svojoj će mreži temeljnih spoznaja imati naprosto veće polje kontekstualizacije informacija i širi vidik na etičke i estetske vrijednosti. U većem polju i s

većim vidikom – ili drugačije rečeno **s jačim alatima – klasično obrazovan učenik ima naprosto veće mogućnosti u daljem školovanju i u kasnijem stvaranju.** (Hoće li ih iskoristiti ovisi o svakoj osobi samoj). Uz to, **kako je antička civilizacija stvorila i afirmirala pojam građanina (polites, civis), kako su njezini estetski ideali jasno izvedeni u umjetničkim iskazima od likovnosti do književnosti, njezin je potencijal – kritički valoriziran – od velike formativne vrijednosti. Uz obrazovnu dakle vrijednost učenja klasičnih jezika izuzetno se velikom pokazuje i njihova odgojna vrijednost.**

Sekundarnu korist vidim u ovome:

Apstraktnost jezičnih sustava klasičnih jezika (koji se uče kao sustavi a ne kao akcidenti) poligon su razvijanja viših kognitivnih procesa i vježbalište u kojem se neprekidno susrećemo s mnogo varijabli istovremeno. Uočavanje jezičnih funkcija i razvijanje vještina trenutnog prilagođavanja jezičnoj situaciji kondicioni je trening mentalnih aktivnosti kakav postoji još samo u matematici. Kao što je poznato, grčki su sofisti – utemeljitelji škole – u četiri temeljna pedagoška područja uvrstili gramatiku (uz matematiku, gimnastiku i muziku).

Praktične koristi ogledaju se, među ostalim, i u ovome:

- a) klasični su jezici odlična podloga učenju drugih jezika;
- b) razumijevanje jezičnih sustava klasičnih jezika omogućuje bolje razumijevanje funkcioniranja vlastitog jezika;
- c) na klasičnim se jezicima temelji sva moderna znanstvena i stručna terminologija;
- d) klasični jezici bitni su za studij klasične filologije i arheologije, a od izuzetne su pomoći pri studiju povijesti umjetnosti i povijesti; klasični su jezici važni za rimsko pravo, medicinu i medicinske struke. Nisu preduvjet, ali su prednost.

Što se pak POTREBE za učenjem klasičnih jezika tiče, ona je evidentna iz nekoliko razloga:

- a) *Klasični jezici čine dio tradicije u hrvatskom obrazovanju i oni su bili uvijek temelj elitnog obrazovanja;*
- b) *Kulturni i civilizacijski kontekst Hrvatske uvelike je uronjen u antičke korijene, pa nam klasično obrazovani ljudi prepoznaju i afirmiraju taj dio kulturno-civilizacijske slike;*

c) *Latinsko nasljeđe u Hrvatskoj drugo je po opsegu u zapadnom svijetu, pa je i to područje u kojem klasično obrazovani ljudi imaju što reći.*

I, naposljetku, da bismo se kao mali narod mogli natjecati s moćnijima u globalnoj utakmici jedino na što se možemo osloniti jest kvalitetno obrazovanje – i to ne u utilitarnim vještinama u kojima ćemo uvijek zaostajati (jer se ključni tehnološki procesi zbivaju drugdje, pa će i njihove aplikacije u životu u nas kasniti), već u temeljnim znanjima. Tek osposobljeni za šire vidike i opremljeni boljim “alatima” možemo biti sugovornici a ne sluge. Klasično je obrazovanje u tom smislu jedan od malobrojnih aduta što ih držimo u rukama.

Darko Novaković

Jan Panonije kao prevodilac s grčkoga : Filologija u službi politike

Prevodilaštvo Jana Panonija (1434-1472) u proteklih se petstotinjak godina nije pokazalo kao osobito izazovna istraživačka tema. Za to postoje i sasvim razumljivi razlozi: riječ je o razmjerno malenom dijelu njegova opusa; on sam pokazivao je stanovitu rezerviranost prema vlastitim prijevodima, držeći ih očigledno manje vrijednima od izvornih, autorskih sastavaka; naposljetku, na potencijalne istraživače zacijelo destimulativno djeluje i činjenica što Panonijevi prijevodi još uvijek nisu objedinjeni na jednom mjestu niti prezentirani na filološki pouzdan način.

Sve to, dakako, ne znači, da o Panonijevu prevodilaštvu s grčkoga nisu objavljeni važni i vrijedni prilozi [2,57]. Dva imaju vrijednost temeljnih orijentira: studija Lászla Juhásza iz 1928. posvećena proznim Panonijevim prijevodima [5], i pedesetak godina mlađa studija Zsigmonda Ritoóka o Panonijevim prijevodima u stihu [7; /9/]. No, iako i jedan i drugi rad nedvosmisleno predstavljaju Panonija kao vrlo važnu figuru u prevodilaštvu Quattrocenta, takve ocjene, čini se, nisu prešle barijeru nacionalne književne historiografije. Najznačajnije sintetičke studije posljednjih petnaestak godina Panonija ili ne spominju – takav je primjerice Berschinov *Griechisch-lateinisches Mittelalter*, koji inače u posljednjem poglavlju doseže do Nikole iz Cuse, kojega je Panonije nadživio tek osam godina [3]; ili ga spominju uzgredno, bez elementarne faktografije, a kamoli obuhvatne procjene – takav je primjerice Wilsonov *From Byzantium to Italy: Greek Studies in the Italian Renaissance* [14,91].

Kad ne bi postojao nikakav drugi razlog, i ovaj bi bio dostatan da ponovno podsjetimo na Panonija kao prevodioca. No izbor teme, vjerujem, može se i dodatno opravdati. Oštro lučenje Panonija kao proznoga prevodioca i Panonija kao prevodioca u stihu, kakvo je apriorno postulirao Juhász, bez sumnje je pridonijelo da se bolje uoče specifičnosti njegovih prevodilačkih postupaka u različitim situacijama [5,4]. No s druge strane, u takvim su separatnim analizama ostali neuočeni, ili nedovoljno istaknuti, neki aspekti Panonijeva prevodilačkoga koncepta koji su istovjetni u oba medija. Kako sugerira i naslov ovoga priloga, vjerujem da dodatno treba istražiti i pragmatičku dimenziju